

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ**

Кафедра політології та публічного управління

На правах рукопису

ЛИМАРЬ ЮЛІЯ ВЯЧЕСЛАВІВНА

**ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ В ОРГАНАХ
ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ**

Спеціальність: 052 «Політологія»

Освітньо-професійна програма: «Політологія та державне управління»

Робота на здобуття освітнього ступеня «Бакалавр»

Науковий керівник:

ПАХОЛОК ВАСИЛЬ МИКОЛАЙОВИЧ,

кандидат політичних наук, доцент

РЕКОМЕНДОВАНО ДО ЗАХИСТУ

Протокол №

засідання кафедри політології

та публічного управління

від 2025 р.

Завідувач кафедри

проф. Бусленко В. В.

ЛУЦЬК – 2025

АНОТАЦІЯ

Лимарь Юлія Вячеславівна. Зарубіжний досвід запобігання корупції в органах публічної влади.

Робота на здобуття освітнього ступеня «Бакалавр». Спеціальність: 052 «Політологія». Освітньо-професійна програма: «Політологія та державне управління». – Волинський національний університет імені Лесі Українки, Луцьк, 2025.

У Вступі обґрунтовано актуальність теми дослідження, сформульовано її мету і завдання, об'єкт і предмет дослідження, методологічну базу та наукову новизну отриманих результатів, а також наведено дані про структуру роботи.

Метою бакалаврської роботи є аналіз ефективної моделі та практики запобігання корупції в органах публічної влади зарубіжних країн з метою визначення можливостей їх імплементації в антикорупційну політику України.

Об'єктом дослідження є запобігання корупції в системі публічної влади.

Предмет дослідження – зарубіжний досвід запобігання корупції в органах публічної влади.

У Розділі 1 «Теоретичні основи дослідження» розкрито сутність поняття «корупція», її основні види та форми, а також проаналізовано головні чинники, що сприяють поширенню корупції в органах публічної влади.

У Розділі 2 «Міжнародні стандарти та ініціативи запобігання корупції» визначено ключові міжнародні конвенції, які формують глобальні підходи до боротьби з корупцією, проаналізовано антикорупційні індекси для оцінки її рівня та завдання міжнародних організацій у запобіганні цьому явищу.

Розділ 3 містить порівняльний аналіз антикорупційної політики країн Європи, Канади, США та Азії. Особлива увага приділяється можливостям адаптації та впровадження ефективного зарубіжного досвіду в українську практику.

У Висновках підсумовано теоретичні засади явища корупції, проаналізовано міжнародні стандарти протидії, а також розглянуто ефективний досвід різних країн світу у сфері запобігання корупції. Зроблено акцент на можливостях адаптації зарубіжних практик до українського контексту задля підвищення ефективності національної антикорупційної політики.

Ключові слова: корупція, форми корупції, публічна влада, антикорупційна політика, міжнародні конвенції, антикорупційні індекси, міжнародні організації, зарубіжний досвід, запобігання корупції.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ	
1.1. Поняття, види та форми корупції.....	7
1.2. Основні причини корупції в органах публічної влади.....	15
РОЗДІЛ 2. МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ТА ІНІЦІАТИВИ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ	
2.1. Міжнародні конвенції у сфері боротьби з корупцією.....	17
2.2. Глобальні антикорупційні індекси в оцінці рівня корупції.....	20
2.3. Завдання міжнародних організацій у протидії корупції.....	25
РОЗДІЛ 3. ПРАКТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ІЗ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ В ОКРЕМИХ ДЕРЖАВАХ СВІТУ	
3.1. Антикорупційна політика країн Європи.....	30
3.2. Особливості антикорупційної діяльності у США та Канаді.....	37
3.3. Досвід боротьби з корупцією в країнах Азії.....	39
3.4. Можливості впровадження зарубіжного досвіду антикорупційної діяльності в Україні.....	43
ВИСНОВКИ.....	47
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	52

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Корупція залишається одним із найскладніших викликів для демократичного розвитку, ефективного державного управління та забезпечення верховенства права. Особливо це стосується органів публічної влади, які мають бути прикладом доброчесності, прозорості та підзвітності перед громадянами. У сучасних умовах розвитку української державності та на тлі активної інтеграції до європейського правового простору, питання запобігання корупції набуває першочергового значення.

Міжнародний досвід демонструє, що ефективна антикорупційна політика потребує комплексного підходу – поєднання превентивних, правових, інституційних та культурних механізмів. Вивчення і впровадження найкращих світових практик дозволяє не тільки адаптувати успішні моделі до українських реалій, а й сформувати нову антикорупційну культуру на рівні публічної служби. У цьому контексті надзвичайно важливим є дослідження зарубіжного досвіду антикорупційної політики.

Об’єкт дослідження – запобігання корупції в системі публічної влади.

Предмет дослідження – зарубіжний досвід запобігання корупції в органах публічної влади.

Мета і завдання дослідження. Метою бакалаврської роботи є з’ясування ефективної моделі та практик запобігання корупції в органах публічної влади зарубіжних країн.

Мета дослідження зумовлює його завдання:

- розкрити сутність поняття «корупція», визначити її основні види та форми прояву;
- визначити ключові причини, що сприяють виникненню корупції в органах публічної влади;
- узагальнити міжнародні правові документи, що регламентують антикорупційну діяльність;

- з’ясувати потенціал основних антикорупційних індексів як інструменту оцінки ефективності антикорупційної політики;
- визначити завдання провідних міжнародних організацій у сфері протидії корупції;
- узагальнити досвід антикорупційної політики країн Європи, США, Канади та держав Азії;
- з’ясувати можливості впровадження зарубіжного досвіду антикорупційної діяльності в Україні.

Методологія дослідження. У процесі дослідження використано комплекс загальнонаукових і спеціальних методів, що забезпечили ґрунтовне вивчення явища корупції та механізмів її запобігання.

Застосовано *аналітичний метод* для опрацювання наукових джерел, міжнародних документів і нормативно-правових актів.

Порівняльно-правовий метод дозволив проаналізувати антикорупційні практики різних країн світу та визначити можливості їх застосування в Україні.

Статистичний аналіз використано для інтерпретації даних глобальних антикорупційних індексів, що дозволило зробити кількісні висновки щодо рівня поширення корупції.

Системний та комплексний підхід забезпечив розгляд корупції як багаторівневого суспільного явища, пов’язаного з політичними, правовими, соціальними та культурними чинниками.

Компаративний аналіз дозволив зіставити досвід боротьби з корупцією у країнах Європи, Північної Америки та Азії, виокремивши спільні риси та відмінності.

Важливою складовою методології дослідження стала *соціокультурна перспектива*, яка дозволила врахувати вплив національних традицій, громадських очікувань і цінностей на реалізацію антикорупційної політики.

Для дослідження еволюції міжнародних антикорупційних ініціатив застосовано *історико-аналітичний метод*, а також *метод case-study* для аналізу

конкретних прикладів ефективних (або навпаки – неуспішних) антикорупційних заходів.

Наукова новизна результатів дослідження полягає в комплексному аналізі зарубіжного досвіду запобігання корупції в органах публічної влади та обґрунтуванні можливостей його адаптації до українських реалій.

Структура дослідження. Бакалаврська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг дослідження становить 58 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Поняття, види та форми корупції

Сьогоднішні реалії показують, що корупція є серйозною загрозою для української державності, оскільки породжує економічні, політичні та соціальні ризики. Передусім її руйнівний вплив виявляється у зниженні довіри до влади на всіх рівнях, підриві моральних цінностей суспільства [42]. Як наслідок, це негативно позначається на правовій свідомості громадян, ефективності національної безпеки, держуправлінні та стабільності економіки.

Корупційні прояви в окремих випадках можуть загрожувати реалізації прав, свобод і законних інтересів громадян, дестабілізувати суспільний порядок та систему правопорядку в державі. Очевидно, що нині корупція значною мірою впливає на функціонування влади, економічні процеси, а також на розвиток країни та суспільства.

В умовах динамічних суспільно-політичних змін ефективно впровадження антикорупційної політики держави є вкрай важливим, адже боротьба з корупцією безпосередньо впливає на суспільне життя та значною мірою визначає подальший напрям розвитку держави [32].

Для вивчення проблеми корупції важливо чітко визначити її сутність та основні складові елементи. Адже саме правильне розуміння цього явища є ключовим для розробки стратегії та тактики антикорупційних заходів, визначення їхніх цілей, а також вибору ефективних методів протидії.

При цьому історичні особливості та національна специфіка значною мірою впливають на сприйняття корупції, що зумовлює різні підходи до її визначення в законодавстві та нормативно-правових актах.

Поняття «корупція» походить від латинського «corruptio», що означає «підкуп, продажність громадських та політичних діячів, посадових осіб». Варто зазначити, що перші згадки про корупцію в державній службі зафіксовані в

найдавніших відомих історичних документах – архівах Стародавнього Вавилону, які датуються другою половиною XXIV століття до нашої ери [10].

У римському праві термін «*corrumpere*» мав значення «ушкоджувати, ламати, руйнувати, підкуповувати» і використовувався для позначення протиправних дій у судовій практиці, зокрема втручання в судові процеси чи процесу управління справами суспільства [51].

Попри те, що корупція існує протягом тривалого часу і залишається поширеним явищем у сучасному світі, дати їй універсальне визначення доволі складно. У вітчизняній науковій літературі немає єдиного підходу до трактування поняття «корупція», що зумовлено її багатогранним характером, різними формами прояву та впливом на різні сфери суспільних відносин.

Великий тлумачний словник сучасної української мови пропонує кілька визначень терміну «корупція». Одне з них пояснює корупцію як зловживання посадовою особою своїм службовим становищем для особистого збагачення. Інше визначає її як підкупність і продажність державних чиновників та громадських діячів [8].

На думку Ю. А. Комісарчука та В. І. Франчука, найбільш поширеним трактуванням корупції є використання державної влади у власних інтересах. Вони вважають, що корупція проявляється у зловживанні службовим становищем посадовими особами для отримання матеріальних благ, пільг, послуг чи інших переваг в обмін на винагороду [24].

Є. В. Невмержицький розглядає корупцію як політичний процес і визначає її як соціально-політичне явище. За його твердженням, корупція формується під впливом політичних, економічних та психологічних чинників, а також системи негативних переконань, поглядів і дій громадян, представників владних структур, державних, громадських і приватних організацій, політичних партій. Основною метою таких дій є задоволення особистих, групових або корпоративних інтересів через підкуп, зловживання владними повноваженнями, хабарництво, надання пільг і привілеїв, що суперечить суспільним нормам і правовим відносинам [31].

Дослідниця С. Роуз-Аккерман пропонує цікаву точку зору щодо корупції. На її думку, вона виникає як наслідок надмірного державного втручання в економіку та неефективності державного апарату. У деяких випадках корупція може мати функціональний характер, оскільки виступає своєрідною протипожею надмірній бюрократизації, сприяє пришвидшенню управлінських процесів і може полегшувати ведення господарської діяльності [47].

Законодавче визначення корупції міститься в Законі України «Про запобігання корупції», ухваленому 14 жовтня 2014 року. Відповідно до його положень, корупція – це використання особою своїх службових повноважень або пов’язаних із ними можливостей для отримання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди [44].

Для комплексного розуміння поняття «корупція» необхідно звернутися до міжнародно-правових актів, які містять різні визначення цього явища.

У резолюції «Практичні заходи боротьби з корупцією», висвітленій на VIII Конгресі ООН із запобігання злочинності (Гавана, 1990), корупцію визначено як «порушення етичного (морального), дисциплінарного, адміністративного, кримінального характеру, що виявляється у протизаконному використанні свого службового становища суб’єктом корупційної діяльності[43]».

Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією від 4 листопада 1999 року трактує корупцію як «прямі чи опосередковані вимагання, пропонування, давання або отримання хабаря чи будь-якої іншої неправомірної вигоди або можливості її отримання, що порушують належне виконання будь-якого обов’язку особою, яка отримує хабаря, неправомірну вигоду чи можливість мати таку вигоду, або поведінку такої особи [54]». Важливо, що ця Конвенція дає ширше визначення корупції, включаючи не лише діяльність державних органів, а й процеси у приватному секторі.

Корупція, на нашу думку, є складним процесом, що передбачає участь двох сторін. З одного боку, вона проявляється у наданні або обіцянці надати матеріальні чи нематеріальні вигоди однією особою іншій, яка,

використовуючи своє службове становище або владні повноваження, здійснює дії в інтересах надавача. З іншого боку, корупція – це зловживання особою, яка має владні функції, своїми повноваженнями з метою отримання неправомірної матеріальної чи нематеріальної вигоди для себе або пов'язаних осіб. Обидві сторони прагнуть отримати певну користь, діючи з чітко визначеною метою, усвідомлюючи незаконність своїх дій та керуючись виключно корисливими мотивами.

Корупція має низку характерних особливостей, які відрізняють її від інших правових явищ. Однією з них є історична мінливість: у кожній соціально-політичній чи економічній формації вона набуває своїх специфічних рис [23].

Ще однією важливою ознакою є відносна масовість, яка вказує на те, що корупція не обмежується поодинокими випадками, а проявляється у вигляді численних правопорушень, кількість яких змінюється з часом [23]. Аналізуючи корупцію як масове явище, можна визначити тенденції її поширення, спрогнозувати майбутню динаміку та розробити ефективні заходи протидії.

Стійкість (сталість) є однією з ключових ознак корупції, що вказує на неможливість її різкого зникнення або кардинальної зміни в короткі терміни. Чим довше існує масштабна корупція, тим складніше з нею боротися та ліквідовувати її наслідки.

Також варто враховувати системно-структурний характер корупції, який проявляється в тому, що вона функціонує як цілісна система. Це підтверджується виникненням корупційних мереж, що включають державних службовців, які ухвалюють вигідні рішення; комерційні та фінансові структури, що отримують незаконні привілеї; а також представників правоохоронних органів, які забезпечують силове прикриття таких схем. Корупційні структури формують розгалужені взаємозв'язки між чиновниками як по вертикалі управління, так і по горизонталі, охоплюючи різні рівні влади, владні інститути та підрозділи [23].

Системно-структурний характер корупції підтверджується її стійкими взаємозв'язками з іншими соціальними явищами. Зокрема, корупційна злочинність тісно пов'язана з безробіттям, соціальною несправедливістю, економічною, політичною та духовною кризою. Крім того, вона має міцні зв'язки з іншими видами злочинності, насамперед організованою, економічною та політичною злочинністю [57].

Визначивши основні риси корупції, її негативні аспекти, історичні особливості та сучасні тенденції розвитку, доцільно розглянути її різновиди. У науковій літературі існує широкий спектр підходів до класифікації цього явища, що пояснюється складністю визначення універсальних критеріїв і розмаїттям форм прояву корупції.

Найпоширенішою та найбільш практичною є класифікація корупції за рівнем її організації та поширення. Вчені А. О. Мухатаєв та В. М. Гаращук виокремлюють чотири основні види корупції [11]:

1. «Високорівнева» (або «елітарна», «можновладна») корупція характерна для вищих ешелонів влади, зокрема центральних органів виконавчої влади, керівних структур правоохоронних органів і судової системи. Саме на цьому рівні створюються корупційні схеми та мережі, що несуть найбільшу загрозу для держави і суспільства, оскільки їхні учасники мають доступ до розподілу бюджетних коштів і державного майна.

2. Корупція в середніх ешелонах влади (обласного рівня) багато в чому подібна до елітарної, проте через нижчий рівень повноважень чиновники обмежені в можливості використовувати державну власність у власних цілях. Тут спостерігаються менші фінансові потоки та менша кількість великих державних об'єктів, що знижує масштаби зловживань. Водночас велика чисельність чиновників робить загальний рівень шкоди від корупційних дій досить значним.

3. Корупція «низова» (дрібного чиновництва) стосується держслужбовців, які безпосередньо працюють з громадянами, готують управлінські рішення, видають дозволи, займаються контролем і розслідуваннями справ, притягають

до правової відповідальності (рівень районів, міст, районів у містах). У таких випадках корупційні дії часто спрямовані на вирішення «поточних» потреб громадян, таких як отримання довідок, фінансової допомоги чи дозволів тощо. Особливо небезпечним є те, що ця форма корупції формує у громадян негативне сприйняття державного апарату [15].

4. Корупція «від злиднів» трапляється серед чиновників нижчого рівня, які через важке матеріальне становище вдаються до корупційних дій не систематично, а лише у виняткових випадках. Вона менш небезпечна, оскільки такі особи зазвичай зберігають високу моральну позицію та не мають на меті постійного зловживання владою. Однак, існує ризик, що з часом чиновники можуть звикнути до незаконних матеріальних надходжень і почати розбудовувати корупційні схеми вже свідомо. Держава, не забезпечуючи належного матеріального рівня своїх службовців, частково провокує цей вид корупції [59].

Корупцію також можна класифікувати на види за різними критеріями, серед яких:

1. Сфери діяльності. За цим критерієм виділяють політичну, економічну чи ділову, що стосується бізнес-еліти держави та побутову корупцію (наприклад, традиція «віддячувати» лікарям чи службовцям).

Політична корупція поділяється на два основні види:

– *Електоральна*, яка проявляється у підкупі виборців або осіб, що претендують на виборні державні чи муніципальні посади.

– *Партійна*, що пов'язана з електоральною, так як стосується купівлі місць у партійних списках для участі у виборах до законодавчих органів різного рівня [10].

2. Гілки влади. Корупційні дії можуть проявлятися у законодавчій, виконавчій та судовій гілках влади. Окремо слід виділити корупцію серед посадовців правоохоронних та контрольно-наглядових органів.

3. Ініціативність корупційних відносин. За цим критерієм розрізняють:

– *Вимагання неправомірної вигоди* самими чиновниками.

- *Підкуп* посадових осіб з ініціативи приватних осіб або компаній, які пропонують матеріальні чи нематеріальні блага.

- *Традиціоналізм у корупції*, коли незаконні дії стають частиною звичної практики взаємодії громадян з державними службовцями.

4. Регулярність корупційних дій. Виділяють:

- *Епізодичну корупцію*, яка трапляється рідко та не має системного характеру.

- *Систематичну корупцію*, яка є найпоширенішою в Україні та проявляється у постійних корупційних схемах.

- *Глобальну корупцію*, що є невід’ємною складовою владних відносин [11].

При аналізі класифікації корупції як явища важливо враховувати критерій характеру неправомірної вигоди. Корупція може бути майновою, коли її предметом є гроші, право на власність чи інші матеріальні активи, або немайновою, коли вигода має нематеріальний характер, наприклад, надання певних пільг, преференцій чи інших негрошових переваг.

Окрім цього, корупційні правопорушення можна класифікувати за рівнем їхнього негативного впливу на соціально-економічний розвиток держави та суспільства в цілому, а також за їхнім впливом на міжнародний імідж країни.

Корупцію значною мірою спричиняє складність дозвільних процедур, надмірні обмеження та відсутність ефективного механізму та правового захисту громадян у взаємодії з державними органами. Важливою складовою антикорупційних досліджень є аналіз форм прояву корупції. На сьогодні виділяють низку основних форм корупційних дій, серед яких [57]:

Хабарництво – це отримання чи надання грошових коштів (або певного відсотка від угоди чи послуги) в обмін на виконання чи невиконання певних дій. Хабарі можуть використовуватися для прискорення бюрократичних процедур, уникнення відповідальності (наприклад, несплати податків або штрафів) чи отримання незаконних переваг.

Шахрайство – це використання посадовою особою своїх службових повноважень для введення в оману фізичних чи юридичних осіб з метою отримання особистої вигоди або забезпечення інтересів третіх осіб.

Розкрадання – незаконне використання майна, що належить державі, підприємствам або установам, в яких держава має майнову частку, з корисливою метою. Посадова особа, використовуючи своє службове становище, присвоює або сприяє присвоєнню цього майна для власної вигоди чи на користь інших осіб.

Розтрата – систематичне використання державних ресурсів посадовцем для забезпечення та розширення своїх приватних бізнес-інтересів. Прикладом такої корупції є незаконна приватизація, коли державне майно передається у приватну власність за заниженою вартістю.

Незаконна підприємницька діяльність – це ведення бізнесу посадовою особою особисто або через посередників, використовуючи свої владні повноваження. Така діяльність порушує встановлені законодавством обмеження щодо сумісництва та зайняття підприємництвом.

Вимагання – примус фізичних чи юридичних осіб до сплати коштів або передачі інших цінностей в обмін на здійснення певних дій або, навпаки, їх бездіяльність.

Приховування корупції – невжиття необхідних заходів для запобігання та боротьби з корупційними проявами, умисне ігнорування корупційних дій окремих посадових осіб.

Непотизм («кумівство») – одна з найпоширеніших форм сучасної корупції, яка полягає у наданні посадовими особами незаконних привілеїв родичам, друзям чи наближеним особам у питаннях працевлаштування, отримання пільг або доступу до нематеріальних активів.

Зловживання службовою інформацією – використання отриманих у процесі роботи даних у власних інтересах, необґрунтована відмова у наданні інформації громадянам, навмисне затягування відповідей на запити або надання недостовірної чи неповної інформації.

Зловживання владою – перевищення посадових повноважень або незаконний вплив з метою отримання особистої вигоди чи забезпечення інтересів інших осіб. Така корупційна діяльність може призводити до протиправного втручання в роботу державних органів чи підприємств [13].

Аналіз сутності корупції, а також визначення сфер її поширення та основних видів та форм є необхідними для розробки ефективних практичних механізмів протидії цьому явищу. Усвідомлення різних рівнів корупції, її форм і наслідків сприяє формуванню цілісної стратегії боротьби з корупцією, що включає запобіжні заходи, контрольні механізми та відповідальність за корупційні дії.

1.2. Основні причини корупції в органах публічної влади

Ефективність боротьби з корупцією значною мірою залежить від того, наскільки глибоко, всебічно та послідовно аналізується це явище. Сьогодні необхідна дієва протидія корупції, що вимагає дослідження причин її виникнення та поширення.

Перехід до нової політичної та економічної системи, розвиток ринкових відносин призвели до таких соціальних проблем, як безробіття, нестабільність зайнятості, занепад моральних цінностей і правовий нігілізм. Усі ці фактори загострюють проблему корупції, що вимагає розробки нових механізмів її попередження та протидії. Важливим є не лише розуміння суті цього явища, а й ефективна взаємодія держави, правоохоронних органів та суспільства у боротьбі з ним.

Причини поширення корупції можна поділити на кілька категорій [7]:

Політичні фактори. Вони включають закритість системи управління, відсутність реального залучення громадян до процесу ухвалення рішень, повільний розвиток публічного врядування та слабку антикорупційну політику. Важливою причиною корупції є неефективність владних інститутів, що

посилюється надмірною бюрократизацією: чим складніша й громіздкіша система управління, тим більше можливостей для корупційних схем.

Економічні чинники. Відсутність прозорих механізмів у ключових сферах, таких як ліцензування та приватизація, а також недостатнє фінансове забезпечення держслужбовців створюють сприятливе середовище для корупційних практик. Низька заробітна плата державних службовців часто стає поштовхом до масової дрібної корупції.

Недосконалість правової системи. Корупцію посилює відсутність чітко визначених суб'єктів корупційних правопорушень, фрагментарність антикорупційних заходів, невизначеність відповідальності за корупційні злочини та формальний підхід до декларування доходів посадових осіб. Прогалини та суперечності у законодавстві, двозначність норм і складність правових процедур створюють умови, за яких корупція може процвітати.

Організаційні фактори включають відсутність чіткої регламентації діяльності посадових осіб, що створює умови для безконтрольності. Додатковим ризиком є можливість працевлаштування в державних структурах осіб, пов'язаних із бізнесовими чи кримінальними угрупованнями.

Соціально-психологічні чинники обумовлені толерантним ставленням суспільства до корупції, низьким рівнем правової свідомості громадян та орієнтацією державних службовців на власні інтереси. Погіршення соціально-економічного становища населення, наростаюче розчарування та недовіра до влади сприяють ізоляції державних інститутів від суспільства, що лише поглиблює проблему корупції.

За словами вченого О. Кальмана, основною причиною корупції є відсутність жорсткого соціально-правового контролю за діяльністю посадових осіб, особливо в умовах демократизації суспільства та переходу до ринкової економіки [21]. Ефективна боротьба з корупцією вимагає комплексного, послідовного аналізу її причин та умов виникнення. Вона не зводиться лише до окремих заходів, важливий системний підхід, що охоплює політичні, економічні, правові, організаційні та соціально-психологічні аспекти.

РОЗДІЛ 2

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ТА ІНІЦІАТИВИ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ

2.1. Міжнародні конвенції у сфері боротьби з корупцією

Досвід міжнародної боротьби з корупцією демонструє, що в сучасних умовах її прояви становлять серйозну загрозу для національної безпеки та демократичного розвитку більшості країн світу, негативно впливаючи на всі сфери суспільного життя.

Розвинені держави взяли за основу загальні принципи антикорупційної політики, сформульовані міжнародними організаціями. До найважливіших документів у цій сфері належать: «Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією», «Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією», а також «Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції».

Основна мета «Цивільної конвенції про боротьбу з корупцією» (підписана 4 листопада 1999 р., ратифікована Україною 16 березня 2005 р., набула чинності 1 січня 2006 р.) полягає у зобов'язанні кожної держави-учасниці впровадити у своє національне законодавство ефективні механізми правового захисту осіб, які зазнали шкоди через корупційні дії. Це дає постраждалим змогу захищати свої права та інтереси, зокрема отримувати компенсацію за завдані збитки [54].

Необхідність проведення спільної кримінальної політики, спрямованої на захист суспільства від корупції, зокрема через ухвалення відповідних нормативно-правових актів та застосування превентивних заходів, стала ключовою передумовою для підписання державами-членами Ради Європи «Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією» (підписана 27 січня 1999 р., ратифікована Україною 18 жовтня 2006 р., набрала чинності 1 березня 2010 р.) [27].

Корупція становить серйозну загрозу для правопорядку, демократії та прав людини, підриває принципи належного управління, чесності та соціальної справедливості, створює перепони для конкуренції та економічного розвитку, а також дестабілізує демократичні інститути та моральні засади суспільства. Враховуючи це, ефективна боротьба з корупцією вимагає активного розширення, зміцнення та вдосконалення міжнародного співробітництва у сфері кримінального судочинства.

«Конвенція ООН проти корупції» (підписана 31 жовтня 2003 р., ратифікована Україною 18 жовтня 2006 р., набрала чинності 1 січня 2010 р.) має на меті впровадження та посилення заходів для ефективного запобігання корупції та боротьби з нею. Вона передбачає розвиток міжнародного співробітництва та технічної допомоги у сфері протидії корупції, зокрема у поверненні незаконно виведених активів. Також Конвенція спрямована на утвердження принципів чесності, відповідальності та належного управління державними ресурсами й громадськими справами [26].

Згідно зі статтею 8 Конвенції ООН проти корупції, державам-учасницям рекомендується:

- заохочувати доброчесність і відповідальність державних службовців відповідно до принципів своєї правової системи;
- впроваджувати кодекси чи стандарти поведінки для забезпечення належного, добросовісного та ефективного виконання державних функцій;
- створювати механізми, що сприятимуть тому, щоб державні службовці повідомляли компетентним органам про відомі їм факти корупційних правопорушень;
- запроваджувати системи обов'язкового декларування позаслужбової діяльності, бізнес-інтересів, активів, інвестицій, значних подарунків чи доходів, які можуть створювати конфлікт інтересів при виконанні посадових обов'язків [26].

Конвенція також визначає ключові параметри міжнародного співробітництва у сфері боротьби з корупцією. Вона передбачає умови

екстрадиції осіб, причетних до корупційних злочинів, надання взаємної правової допомоги, передання кримінальних справ, проведення спільних розслідувань, застосування спеціальних методів розслідування, механізми повернення активів, виявлення незаконних фінансових потоків і доходів, вилучення майна, а також збір та аналіз інформації про правопорушників. Окрім цього, передбачено підготовку кадрів, надання технічної допомоги та інші форми взаємодії між державами-учасницями для ефективного вирішення проблеми корупції.

Серед основних документів Європейського Союзу у сфері боротьби з корупцією варто відзначити Комюніке Європейської комісії від 28 травня 2003 року, яке містить комплексну політику ЄС щодо протидії корупції. У ньому визначено основні засади антикорупційної політики в межах ЄС та принципи її вдосконалення в нових державах-членах, країнах-кандидатах і третіх країнах[5].

Ще одним важливим документом є Рамкове рішення Ради Європейського Союзу № 568 від 22 липня 2003 року «Про боротьбу з корупцією в приватному секторі», яке визначає поняття «активної» та «пасивної» корупції. Документ також встановлює правові санкції щодо фізичних і юридичних осіб, які вчиняють такі злочини [5].

Останніми роками провідні країни світу почали ухвалювати та реалізовувати державні антикорупційні стратегії. Це свідчить про системний підхід до створення механізмів, які перешкоджають зростанню корупції. Єдиним способом комплексного вирішення цієї проблеми є ухвалення загальної антикорупційної стратегії в кожній країні.

Тривалий час міжнародні правові акти не приділяли належної уваги політиці запобігання корупції або згадували лише окремі її елементи. Однак у 2003 році цей підхід був офіційно закріплений у Статті 5 Конвенції ООН проти корупції (UNCAC), яка містить обов'язкові положення для держав-учасниць.

Після ухвалення Конвенції ООН проти корупції у 2006 році щонайменше 22 європейські країни розробили та впровадили власні антикорупційні

політики, хоча їхня якість суттєво відрізняється. У деяких країнах розробку таких стратегій ініціювало громадянське суспільство. Наприклад, у Болгарії перший антикорупційний план був створений недержавною організацією. Група держав Ради Європи проти корупції (GRECO) – провідний моніторинговий орган у Європі у сфері боротьби з корупцією – під час першого оціночного раунду виявила, що низка країн, зокрема Болгарія, Фінляндія, Греція, Нідерланди, Норвегія, Польща, Португалія, Словенія, Іспанія та США, не мали повноцінної та скоординованої антикорупційної стратегії.

Лише через рік-два після цієї оцінки Болгарія, Польща та Словенія ухвалили відповідні стратегії, виконавши свої міжнародні зобов'язання. Навіть країни, які вже мали антикорупційні політики, отримали від GRECO рекомендації щодо їх удосконалення для більшої відповідності міжнародним стандартам і передовим практикам.

Отже, Міжнародні конвенції у сфері боротьби з корупцією відіграють ключову роль у формуванні глобальної антикорупційної політики. Вони визначають стандарти запобігання корупції, криміналізації корупційних діянь, міжнародного співробітництва та механізмів повернення активів.

2.2. Глобальні антикорупційні індекси в оцінці рівня корупції

Корупція, що проявляється як зловживання публічною владою чи довірою з метою отримання особистої вигоди, негативно впливає на прозорість і справедливість фінансової системи, підриваючи довіру громадян до державних органів і стримуючи економічний розвиток. Для ефективної протидії корупції важливим є глибоке розуміння цієї проблеми та її оцінка. Визначення рівня корупції за допомогою глобальних індикаторів є ключовим кроком у розробці результативних антикорупційних стратегій. Збір і аналіз таких даних дозволяє формувати пріоритети у боротьбі з корупцією,

порівнювати національні досягнення з іншими країнами, а також ухвалювати рішення на основі найуспішніших міжнародних практик. Крім того, такі оцінки сприяють розвитку міжнародної співпраці та обміну досвідом у впровадженні ефективних заходів щодо запобігання корупції та протидії незаконним фінансовим потокам.

Сучасна міжнародна економічна система приділяє значну увагу оцінюванню рівня корупції та заходам із протидії легалізації злочинних доходів. За допомогою різноманітних аналітичних інструментів здійснюється постійний моніторинг поширення корупції та аналізуються її основні тенденції. Метою цього процесу є отримання достовірної інформації, що дозволяє не лише виявити масштаби корупційних проявів у конкретній країні чи регіоні, а й оцінити ефективність впроваджених антикорупційних заходів. Одним із ключових етапів у боротьбі з цими явищами є порівняльний аналіз глобальних методик оцінювання, який дає змогу відстежувати зміни, оцінити поточну ситуацію та формувати стратегії для подальшого вдосконалення антикорупційної політики.

У світовій практиці застосовується низка ключових інструментів для вимірювання рівня корупції. Серед основних можна виокремити такі (Рис. 2.1).

Рис. 2.1. Міжнародні індикатори рівня корупції

Індекс сприйняття корупції (Corruption Perceptions Index, CPI):	• Розроблений Transparency International, CPI вимірює сприйняття рівня корупції в громадському секторі по всьому світу на основі експертних оцінок і опитувань громадської думки.
Глобальний барометр корупції (Global Corruption Barometer, GCB)	• Проводиться Transparency International, GCB – це опитування громадської думки, яке оцінює досвід та сприйняття корупції серед загального населення.
Індикатори управління світового банку (World Bank Worldwide Governance Indicators (WGI)	• Проводиться світовим банком, WGI – це оцінка рівня корупції в різних країнах та аналіз ефективності протидії корупції.
Індекс Верховенства Права (Rule of Law Index)	• Розроблений Всесвітнім фондом захисту прав людини (World Justice Project); визначає ступінь, в якій правові інститути в країні відповідають принципам верховенства права.
Індекс відкритості бюджету (Open Budget Index)	• Розроблений Міжнародним бюджетним партнерством (International Budget Partnership); визначає рівень доступності інформації про бюджетні рішення, участь громадськості у бюджетному процесі та механізми відповідальності управлінців за використання бюджетних ресурсів.
Індекс ризику корупції (Corruption Risk Index)	• Допомогає ідентифікувати сфери та сегменти, де існує великий ймовірний ризик виникнення корупційних практик, та визначити заходи для їх запобігання та мінімізації.

Джерело: сформовано на основі [28].

Індекс сприйняття корупції (Corruption Perceptions Index, CPI) [4] є одним із провідних глобальних інструментів для вимірювання рівня корупції в різних країнах світу. Він не лише дозволяє здійснювати міждержавне порівняння корупційних показників, а й мотивує уряди впроваджувати ефективні антикорупційні заходи, підвищуючи прозорість і відповідальність у державному управлінні.

У 2023 році Україна продемонструвала певне покращення в боротьбі з корупцією, що знайшло відображення в результатах CPI: її оцінка зросла на 3 бали — з 33 балів у 2022 році до 36 у 2023-му. Це дозволило Україні піднятися на 104 місце серед 180 країн, що є позитивним зрушенням з огляду на складні умови воєнного стану. Варто зазначити, що Україна увійшла до числа лише 17 держав, які у 2023 році показали найвищі результати за весь період участі в

індексі. Однак у 2024 році спостерігається незначне зниження — на один бал (до 35), що свідчить про тимчасове уповільнення прогресу. Основними чинниками змін залишаються реформи, пов’язані з євроінтеграційними процесами та виконанням міжнародних зобов’язань [49].

Показники Індексу сприйняття корупції за 2024 рік для окремих країн наведено в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Показники Індексу сприйняття корупції в деяких країнах світу в 2024 році

Місце в рейтингу	Країна	Кількість балів
1	Данія	90
2	Фінляндія	88
3	Сінгапур	84
4	Нова Зеландія	83
5	Люксембург	81
6	Норвегія	81
53	Польща	53
105	Сербія	35
105	Україна	35

Джерело: сформовано на основі [4].

Глобальний барометр корупції (Global Corruption Barometer, GCB) [17] є ключовим інструментом для оцінювання рівня корупції в країнах світу та різних суспільних рівнів. Його основною метою є проведення опитувань серед громадян, представників бізнесу та інших зацікавлених сторін з метою збору даних про поширеність корупції та її вплив на суспільство.

Цей інструмент дозволяє отримати уявлення про сприйняття корупції серед населення, ступінь довіри до таких інституцій, як уряд, поліція та суди, а також про особистий досвід взаємодії громадян із проявами корупції. Отримані результати допомагають виявити проблемні ділянки, відстежити тенденції та обґрунтувати потребу у вдосконаленні антикорупційних заходів.

Згідно з оцінкою, поданою у звіті «Люди та корупція: Європа та Центральна Азія», третина опитаних мешканців регіону вважає корупцію

однією з найсерйозніших проблем у своїй країні. При цьому понад половина респондентів (53%) зазначили, що уряд неефективно бореться з корупцією, тоді як лише 23% вважають, що влада справляється з цим завданням належним чином [17].

Крім того, виявлено значну поширеність хабарництва серед домогосподарств у регіоні — в середньому кожне шосте повідомило про надання хабара для доступу до державних послуг. У країнах ЄС цей показник був невисоким, натомість у східних державах спостерігалися набагато вищі рівні. Зокрема, найвищі показники були зафіксовані в Таджикистані (50%), Молдові (42%) та в Азербайджані, Киргизькій Республіці й Україні (по 38%) [17].

Індикатори управління Світового банку (World Bank World wide Governance Indicators – WGI) [36] забезпечують широке оцінювання якості державного управління в країнах. Вони охоплюють аспекти політичної стабільності, ефективності уряду, верховенства права та контроль за корупцією. Зокрема, індикатор «контроль за корупцією» є визначальним для аналізу результативності антикорупційної політики та планування подальших дій.

Індекс Верховенства Права (Rule of Law Index) [35] додає додаткову аналітичну цінність, оскільки вимірює ефективність правової системи, рівень дотримання законів, наявність корупції та правову обізнаність населення. Його результати дозволяють порівнювати стан верховенства права у різних країнах і визначати напрями для реформування судової та правозахисної систем.

Індекс відкритості бюджету (Open Budget Index) [34] оцінює прозорість бюджетного процесу, доступ громадськості до фінансової інформації, механізми залучення суспільства до формування бюджету, а також систему контролю та звітності. Порівняння країн за цим індексом допомагає виявити прогалини у бюджетному управлінні та вдосконалити прозорість використання державних ресурсів.

Індекс ризику корупції (Corruption Risk Index) [33] надає уявлення про потенційні загрози корупції в окремих галузях економіки та сферах життя. Його

оцінювання базується на таких критеріях, як ефективність антикорупційного законодавства, прозорість управлінських процесів, судова незалежність, рівень свободи ЗМІ та наявність контрольних механізмів. Ці дані є важливими для урядів, бізнесу та громадськості для своєчасного реагування на ризики корупції та вжиття запобіжних заходів.

Отже, індекси оцінки рівня корупції важливі інструменти для комплексного аналізу стану корупції в країнах. Вони дозволяють не лише оцінити поточну ситуацію, а й виявити проблемні сфери, визначити ефективність антикорупційної політики та сформулювати стратегії її подальшого вдосконалення.

2.3. Завдання міжнародних організацій у протидії корупції

Міжнародні організації відіграють провідну роль у формуванні та реалізації глобальної антикорупційної політики. Зокрема, Організація Об'єднаних Націй (ООН), Світовий банк, Міжнародний валютний фонд (МВФ) і Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) активно працюють над розробкою стандартів і рекомендацій для протидії корупції. Вони забезпечують фінансову та технічну підтримку країнам, здійснюють моніторинг ефективності впроваджених заходів і сприяють підвищенню якості управління та дотримання законності на міжнародному рівні.

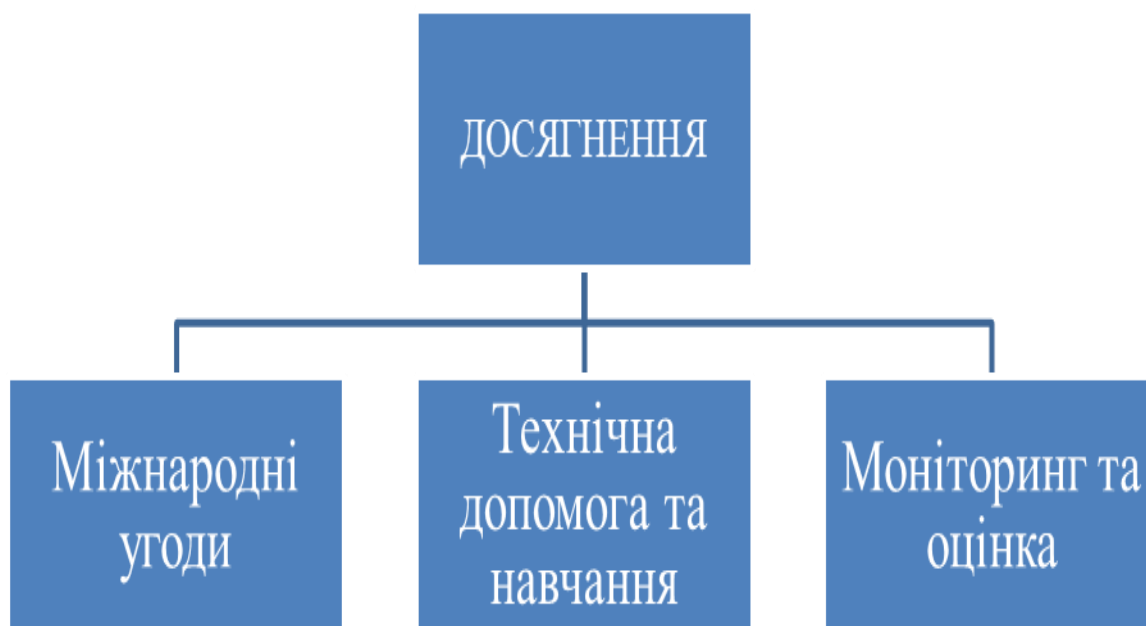
Одним із ключових документів у цій сфері є Конвенція ООН проти корупції [26], яка була підписана і ратифікована більшістю країн світу. У ній передбачено широкий спектр заходів боротьби з корупцією, включаючи превентивні дії, юридичні інструменти, міжнародну співпрацю та повернення незаконно виведених активів. Метою Конвенції є зміцнення глобального партнерства у протидії корупції. Держави-учасниці зобов'язуються вдосконалювати правові механізми, запроваджувати заходи профілактики та забезпечувати повернення активів із-за кордону.

Вагомий внесок у боротьбу з корупцією на міжнародному рівні робить і ОЕСР. У 1997 році було прийнято Конвенцію ОЕСР про боротьбу з підкупом [25], яка зобов'язала країни-учасниці криміналізувати підкуп іноземних посадовців та запровадити механізми для його запобігання. Цей документ став визначальним у протидії глобальній корупції, адже підкуп державних службовців часто є ключовим інструментом її поширення. Конвенція створює правову та інституційну базу для боротьби з цим явищем, спонукаючи держави до рішучих дій [37].

Світовий банк, зі свого боку, реалізує програми, спрямовані на покращення державного управління, прозорості та підзвітності органів влади, що в свою чергу сприяє зниженню рівня корупції [36]. Банк надає країнам технічну допомогу, проводить тренінги й освітні заходи для службовців, покращуючи їхню спроможність протидіяти корупційним проявам і створюючи підґрунтя для стабільного економічного розвитку.

Важливу роль у формуванні громадської думки та впливі на політику займає неурядова організація Transparency International. Вона щороку публікує Індекс сприйняття корупції, проводить дослідження, організовує просвітницькі ініціативи та адвокаційні кампанії, спрямовані на зниження рівня корупції.

Рис. 2.2. Основні досягнення міжнародних організацій

Джерело: сформовано на основі [53].

Міжнародні угоди. Організації, зокрема ООН та ОЕСР, ухвалили важливі конвенції, що мають вагомий вплив на посилення глобальної економічної безпеки. Ці міжнародно-правові акти формують правову основу для ефективної боротьби з корупцією, спонукаючи держави-учасниці запроваджувати відповідні антикорупційні заходи на національному рівні.

Технічна підтримка та освітні програми. Міжнародні інституції надають країнам технічну підтримку, організовують навчальні заходи, тренінги й семінари для державних службовців, сприяючи впровадженню антикорупційних ініціатив. Це допомагає покращити професійні компетенції державних службовців, підвищити ефективність державних структур і створити передумови для сталого розвитку. Наприклад, Світовий банк та МВФ активно реалізують програми, що підвищують прозорість і підзвітність урядових інституцій, що, своєю чергою, знижує рівень корупції й посилює економічну безпеку держав.

Моніторинг та оцінювання. Міжнародні організації проводять моніторинг дотримання антикорупційних зобов'язань та оцінюють ефективність їх реалізації, надаючи рекомендації для подальшого вдосконалення. Це дозволяє вчасно виявляти недоліки, розробляти дієві

стратегії їх подолання та посилювати заходи боротьби з корупцією. Наприклад, ОЕСР регулярно публікує звіти про прогрес країн-учасниць щодо імплементації положень Конвенції, що мотивує їх до подальших зусиль [53].

Потреба в адаптації міжнародних норм до національних особливостей. Однією з головних проблем залишається необхідність адаптації міжнародних стандартів до умов конкретних країн. Через відмінності у рівні економічного розвитку та політичної культури запровадження єдиних підходів може бути ускладненим [12]. Щоб забезпечити ефективність таких стандартів, слід розробляти гнучкі підходи, враховуючи специфіку кожної держави. Важливо створювати універсальні, але адаптивні норми з урахуванням локального контексту, а саме: термінів, вимог, ресурсних можливостей.

До процесу формування та реалізації антикорупційних стандартів варто залучати не лише міжнародні організації, але й національні уряди, громадянське суспільство та бізнес-сектор. Розроблення індивідуальних планів дій, адаптованих до конкретних умов країни, дозволить досягти більшої ефективності [46]. Також важливо забезпечити систематичний моніторинг і перевірку результатів, щоб оцінити відповідність реалізованих заходів поставленим цілям

Відсутність належної координації між міжнародними організаціями. Брак ефективної взаємодії між міжнародними структурами й окремими державами негативно впливає на узгодженість антикорупційної політики. Для покращення результатів необхідно посилити співпрацю між різними гравцями: державами, міжнародними організаціями, громадськими інституціями.

Запровадження спільних ініціатив, обмін досвідом і кращими практиками, проведення регулярних зустрічей і консультацій допоможе уникнути дублювання зусиль і сприятиме формуванню єдиної ефективної стратегії.

Також важливим є узгодження міжнародних стандартів із національними планами дій, що дозволить уникнути суперечностей. Спільне фінансування проектів, об'єднання ресурсів та створення систем моніторингу й оцінки

ефективності програм допоможе оперативно реагувати на виклики й удосконалювати заходи в реальному часі.

Міжнародні організації відіграють надзвичайно важливу роль у формуванні та реалізації антикорупційної політики та зміцненні економічної безпеки. Їхня діяльність охоплює розробку стандартів, надання допомоги та аналіз ефективності вжитих заходів. Однак, для досягнення ще більшої результативності слід звернути увагу на удосконалення механізмів адаптації міжнародних стандартів до локальних умов і покращення координації між усіма залученими сторонами.

РОЗДІЛ 3

ПРАКТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ІЗ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ В ОКРЕМИХ ДЕРЖАВАХ СВІТУ

3.1. Антикорупційна політика країн Європи

Для оцінки ефективності впровадження антикорупційної політики в окремих державах використовується рейтинг європейських країн за Індексом сприйняття корупції (CPI), який щорічно складає організація Transparency International.

За останній час помітне покращення показників продемонстрували країни: Італія, Естонія, Латвія, Литва, Австрія, Ірландія.

На початку 1990-х років корупція була глибоко вкорінена в державних структурах і призвела до масштабної політичної кризи, де значну роль відігравав бізнес. Згодом це перетворилося на норму: бізнес отримував державні замовлення, вигідні контракти та доступ до інсайдерської інформації.

Успіх антикорупційної кампанії в Італії був обумовлений кількома ключовими чинниками:

Демократична структура влади: в Італії ні прем'єр-міністр, ні президент не мають абсолютної влади, а політичні партії активно конкурують за владу, що стимулює виявлення і покарання корупційних дій.

Свобода ЗМІ: телебачення і преса відіграли важливу роль, відкрито висвітлюючи корупційні скандали та активно залучаючи громадськість.

Послідовність у діях правоохоронних органів: як зазначав суддя Антоніо Ді П'єтро у журналі «Експерт», мета полягала у виявленні масштабів корупції, щоб надалі інші могли продовжити очищення системи.

Незалежність судової влади: закріплена ще Конституцією 1947 року, судова система Італії має незалежність у прийнятті рішень. Суддів може призначати або звільняти лише Вища рада [5].

На сьогодні в Італії діє Національне управління з питань боротьби з корупцією, яке зосереджується на превентивних заходах: контролі за виконанням трирічних планів держорганів, просуванні етики державної служби, запобіганні конфліктам інтересів і захисті викривачів. Особливістю діяльності управління є контроль за всім циклом державних закупівель. Від перевірки цінової відповідності до контролю підписаних контрактів.

Одним із важливих інструментів є Національний реєстр державних контрактів, який дозволяє здійснювати ретроспективний аналіз даних за останні 13 років і був визнаний Єврокомісією найкращою практикою контролю витрат.

Італія імплементувала у своє законодавство кілька міжнародних стандартів боротьби з корупцією: Закон № 300/2000 ввів положення Конвенції ЄС 1997 року та Конвенції ОЕСР 1997 року, що стосуються боротьби з підкупом іноземних посадових осіб та Законодавчий декрет № 231/2001 закріпив поняття кримінальної відповідальності юридичних осіб у випадках корупційних злочинів. Корпорації несуть адміністративну відповідальність, однак справи розглядаються кримінальним судом за відповідними процедурами [5].

Подальші реформи продовжили зміцнення антикорупційної системи:

- Закон № 190/2012 розширив перелік корупційних злочинів та посилив покарання;
- Закон № 69/2015 додатково ускладнив відповідальність за корупційні дії;
- Законодавчий указ № 38/2017 забезпечив впровадження європейського Рамкового рішення щодо боротьби з корупцією у приватному секторі.

Таким чином, за останнє десятиліття Італія досягла суттєвого підвищення ефективності своєї антикорупційної системи [3].

Естонія продовжує демонструвати позитивні результати у боротьбі з корупцією, завдяки реалізації антикорупційного плану на 2021–2025 роки та впровадженню нових рекомендацій щодо регулювання лобізму, обмеження обертання кадрів та уникнення конфлікту інтересів. Проте окремі випадки, як-

от корупційний скандал у вищих ешелонах влади під час пандемії COVID-19 чи незаконний продаж сертифікатів про вакцинацію медичними працівниками, свідчать про певні виклики, що залишаються актуальними.

У 1990-х роках організована злочинність і корупція були серйозною проблемою в Естонії, включаючи і правоохоронні органи. Під час першої каденції прем'єр-міністра Марта Лаара (1992–1995) було проведено масштабні реформи: оновлення судової системи, державної служби та правового середовища. Значну частину радянських кадрів було замінено новими працівниками, які пройшли прискорену підготовку. На час реформ Естонія тимчасово повернулася до законодавства довоєнного періоду (1918–1940 рр.), відмовившись від радянської правової системи [5].

Ці зміни стали можливими завдяки сильній політичній волі: нова еліта не мала зв'язків із колишніми корупційними структурами. Важливими супутніми заходами стали: податкова реформа, яка запровадила шкалу оподаткування та спростила адміністрування податків, стимулюючи прозорість. Реформа бізнес-регулювання, що змінила принцип видачі дозволів з дозвільного на контрольний, обмежуючи владу чиновників.

Важливою складовою успіху стала ставка на розвиток ІТ-технологій:

- широкий доступ до бездротового інтернету по всій країні;
- повна цифровізація державних послуг через систему електронного уряду;
- всі дії чиновників у базах даних фіксуються автоматично, що мінімізує можливість зловживань;
- 97% податкових декларацій подаються онлайн, реєстрація бізнесу займає 15 хвилин, а громадяни мають можливість голосувати на виборах через інтернет.

Реформи в правоохоронних органах також мали значний ефект. Зменшення чисельності поліції вдвічі та впровадження системи «Електронна поліція», що дозволила патрулям оперативно отримувати всю необхідну інформацію.

Основні особливості антикорупційної системи Естонії:

1. Розподіл компетенцій між різними органами для розслідування випадків корупції.
2. Створення у 2003 році парламентської Комісії з контролю за застосуванням антикорупційного законодавства.
3. Прийняття у 2012 році нового антикорупційного закону з чіткими обов'язками, обмеженнями та відповідальністю для держслужбовців.
4. Обов'язкове оприлюднення урядових рішень у ЗМІ протягом трьох днів.
5. Щорічне декларування майна чиновниками з вільним доступом громадськості до цих даних [38].

Отже, Естонія стала прикладом країни, яка, не маючи значних природних ресурсів чи великої промисловості, завдяки технологічним інноваціям і комплексним реформам змогла побудувати одну з найпрозоріших держав у Європі. Цей досвід є особливо цінним для України, оскільки принципи боротьби з корупцією через цифровізацію та ІКТ надзвичайно актуальні для нашої країни.

Литва після здобуття незалежності у 1990 році і до моменту вступу до Європейського Союзу в 2004 році змогла сформувати одну з найефективніших антикорупційних систем у Європі. Її основою став комплексний підхід, який поєднує як превентивні, так і репресивні заходи, а також правові та організаційні механізми.

Ключовими факторами успіху стали: послідовна політична воля керівництва країни, яке протягом багатьох років активно підтримувало ідеали боротьби з корупцією; стимули з боку міжнародних організацій та вимоги щодо реформування, необхідні для вступу в ЄС; членство у міжнародних антикорупційних ініціативах (зокрема, Група держав проти корупції Ради Європи – GRECO) та участь у моніторингових програмах, організованих ОЕСР та іншими структурами [5].

Важливим етапом стало приєднання Литви до міжнародних конвенцій з антикорупції, участь у різних програмах технічної підтримки й оцінювання корупційних ризиків.

У 2000 році з ініціативи Спеціальної служби розслідувань Литви (STT) була розроблена Національна програма боротьби з корупцією. За її розробку відповідали співробітники STT спільно з Департаментом із запобігання корупції. Для вдосконалення політичних аспектів програми був залучений іноземний експерт із досвідом роботи в Антикорупційній комісії Гонконгу. Пізніше за підтримки програми ЄС «Phare» було створено план реалізації цієї програми [5].

На початковому етапі участь громадськості в обговоренні програми була обмеженою. Парламент Литви затвердив програму 17 січня 2002 року. Хоча передбачалося її оновлення кожні два роки, на практиці така необхідність виникала нечасто.

У 2007 році Прем'єр-міністр Литви ініціював створення робочої групи для оновлення програми, головними завданнями якої стали: активізація заходів боротьби з корупцією; зниження рівня корупційних проявів; сприяння виконанню національного антикорупційного законодавства та міжнародних конвенцій.

Основні принципи реалізації Програми боротьби з корупцією у Литві можна окреслити так:

1. Запровадження превентивних заходів;
2. Проведення розслідувань і притягнення винних до відповідальності;
3. Розвиток просвітницької діяльності серед населення [5].

У 2004 році Кабінет Міністрів Латвії затвердив Національну програму боротьби з корупцією на 2004–2008 роки, підготовлену Бюро із запобігання і боротьби з корупцією Латвії (КНАБ). Відповідальність за координацію виконання цієї програми була покладена саме на Бюро. До його обов'язків увійшло інформування учасників програми про їхні завдання, збір даних про

реалізацію заходів, а також розробка основних принципів внутрішніх антикорупційних заходів і організація тематичних семінарів.

КНАБ приділяє особливу увагу контролю за фінансуванням політичних партій. Діяльність у цій сфері охоплює чотири основні напрямки:

1. перевірка відповідності декларацій політичних партій положенням Закону «Про фінансування політичних організацій (партій)»;
2. аналіз бухгалтерської документації;
3. контроль надходжень благодійних внесків;
4. перевірки дотримання законодавчих норм та зустрічні перевірки [5].

У сфері запобігання конфлікту інтересів у публічному секторі робота КНАБ базується на опрацюванні скарг громадян про можливі порушення та аналізі декларацій посадових осіб, поданих до Державної служби з податків і зборів. У багатьох випадках були виявлені порушення закону, зокрема ухвалення рішень в умовах конфлікту інтересів (наприклад, самовиплата премій або надання вигідних посад родичам чи партнерам). Основними порушниками були посадові особи місцевих органів влади.

Бюро також розробило та поширило Посібник із запобігання конфліктам інтересів на публічній службі для підвищення обізнаності держслужбовців.

Протягом своєї діяльності КНАБ накопичило суттєвий досвід у сфері законотворчості. Бюро брало участь у розробці пропозицій і проектів нормативно-правових актів самостійно та у складі робочих груп за участі представників ключових міністерств і фінансових установ. У результаті цієї роботи Бюро домоглося розширення своїх повноважень, зокрема: отримання доступу до банківської інформації та встановлення адміністративної відповідальності для політичних партій.

Також КНАБ ініціювало зміни у таких сферах, як контроль за доходами фізичних осіб, оренда державного та муніципального майна, питання лобіювання.

Одним із показників успішності діяльності Бюро є помітне зростання кількості розслідуваних корупційних справ, які охоплювали різні рівні хабарів та притягнення до відповідальності високопосадовців різного рангу [5].

Для боротьби з корупцією в громадському секторі Австрії з 1 січня 2008 року набули чинності низка ініціатив, що обмежують прийняття подарунків державними службовцями та розширюють можливості кримінального переслідування за корупційні злочини.

Окрім змін до кримінального законодавства, Відомство кримінальної поліції Австрії опублікувало Кодекс протидії корупції, а державні органи розмістили на своїх вебсайтах детальну інформацію про реформи. Це дозволило інформувати бізнес-середовище і мало превентивний ефект [5].

Антикорупційна система Австрії складається із міжнародних договорів, ратифікованих парламентом, та національного законодавства. Серед основних міжнародних актів: Конвенції ОБСЄ, ООН, Ради Європи, а також спеціальні угоди щодо боротьби з хабарництвом у приватному секторі.

Із 2009 року в Австрії діє Спеціальна прокуратура з протидії корупції, що займається справами щодо зловживання владою, хабарництва, лобізму, відмивання коштів та порушення службових обов'язків. Вона формально підпорядковується Головній прокуратурі Відня [5].

Також в Австрії реалізуються освітні програми, спрямовані на формування нетерпимого ставлення до корупції ще серед школярів, шляхом розвитку громадянської відповідальності.

В Ірландії боротьба з корупцією є одним із пріоритетних напрямів державної політики. Особливе значення має Закон «Про протидію корупції» від 2001 року, який передбачає внутрішню та екстериторіальну юрисдикцію щодо представників парламенту, судової системи та державних органів. Наразі Ірландія працює над розширенням кола осіб, які підпадають під ці положення, включаючи громадян, резидентів та юридичних осіб країни. Важливу роль відіграє інститут омбудсмена, створений у 1980 році для

розгляду скарг громадян на дії посадовців. Омбудсмен також входить до складу кількох державних комісій, які контролюють дотримання прав людини [5].

Цікавою особливістю є використання незалежних трибуналів (громадських комісій) для розслідування фактів корупції серед високопосадовців. Також в обох палатах парламенту діють комітети з етики, які мають право проводити розслідування щодо депутатів і сенаторів. Крім того, працює незалежна комісія контролю за етикою, яка аналізує діяльність посадових осіб і звітує перед Міністерством фінансів і парламентом.

Аналіз антикорупційної політики країн Європи, зокрема Італії, Литви, Латвії, Естонії, Австрії та Ірландії, дозволяє виділити кілька ключових чинників успішної боротьби з корупцією. Серед них: формування культури нетерпимості до корупції, забезпечення невідворотності покарання, активна участь громадянського суспільства і медіа у контролі за діями влади. Ці принципи можуть бути адаптовані та впроваджені в антикорупційну політику України на всіх рівнях суспільного життя.

3.2. Особливості антикорупційної діяльності у США та Канаді

Антикорупційна політика Канади базується на широкому спектрі нормативно-правових актів [29], зокрема Законі про боротьбу з корупцією іноземних державних службовців, який криміналізує підкуп іноземних посадовців для отримання або утримання комерційних переваг [45]. Варто підкреслити, що канадська модель поєднує декілька механізмів адміністративного запобігання корупції, в основі яких — державні інституції та посадові особи.

Важливу роль у забезпеченні етичних стандартів серед держслужбовців виконує Управління цінностей та етики державної служби [22].

Оцінкою діяльності урядових органів займаються Генеральний ревізор та омбудсмени, які також реагують на скарги громадян щодо проявів корупції [40].

На федеральному рівні за дотриманням антикорупційного законодавства слідкує Комітет з аналізу безпеки Канади, який контролює діяльність поліції, армії та Служби безпеки [19].

У провінції Квебек діє Антикорупційний блок, підпорядкований Міністерству громадської [39]. Також у канадських провінціях діють спеціалізовані комісії для розслідування корупційних правопорушень у сфері будівництва та держзакупівель.

Отже, канадська модель характеризується багаторівневою координацією, де заходи вживаються як колегіальними урядовими структурами, так і індивідуально уповноваженими посадовими особами. Особливої уваги заслуговує система залучення Генерального ревізора як посередника між урядом і парламентом, а також галузевий підхід до реагування на факти корупції.

У США антикорупційний механізм переважно базується на координації міжвідомчої співпраці під керівництвом Державного департаменту, ніж на роботі окремих антикорупційних органів.

Боротьбою з корупцією займаються різні підрозділи Міністерства юстиції, серед яких важливе місце посідає відділ боротьби з шахрайством, який відповідає за кримінальну політику та дотримання положень Закону про корупцію іноземних посадовців [48]. Цей закон забороняє підкуп іноземних чиновників і має глобальну юрисдикцію. Наразі спостерігається тенденція до посилення примусового виконання норм закону, зростання штрафів та строків ув'язнення.

Антикорупційні програми Агентства США з міжнародного розвитку лежать в основі стратегії в галузі демократії, прав людини, освіти та економіки.

Управління урядової етики здійснює загальний контроль за дотриманням етичних норм у виконавчій гілці влади, а його Міжнародна група допомоги надає консультації іноземним урядам із питань запобігання [20].

Також у сфері міжнародної співпраці активно залучені Бюро з міжнародних питань боротьби з наркотиками та правоохоронної діяльності,

Бюро з економічних і ділових питань, Бюро демократії, прав людини і праці та Бюро енергетичних ресурсів [18].

Незважаючи на потужну нормативно-правову базу, основною проблемою США залишається децентралізація антикорупційних органів, оскільки боротьба з корупцією регулюється одночасно федеральними, державними, окружними та муніципальними законами. Це ускладнює її ефективність.

Таким чином, американська модель, порівняно з канадською, менш придатна для прямого запозичення, хоча варто врахувати їхній активний розвиток міжнародної співпраці як позитивний аспект для удосконалення антикорупційних практик в Україні.

3.3. Досвід боротьби з корупцією в країнах Азії

Сучасні реалії свідчать про розвиток держав як західного, так і східного векторів. Неможливо заперечити, що окремі країни Сходу стали лідерами у сферах економіки, політики та управління. Це також стосується їх досягнень у боротьбі з корупцією. Актуальні дані показують, що такі країни, як Китай, Сінгапур і Японія, демонструють ефективність у протидії корупції в публічному секторі.

Однією з особливостей правового регулювання антикорупційної політики Японії є фактична відсутність окремого комплексного закону, присвяченого боротьбі з корупцією. Тим не менш, це не заважає Японії досягати високих результатів.

У Японії значна увага приділяється регулюванню політиків і службовців: існують чіткі заборони на політичну та підприємницьку активність як під час служби, так і після звільнення. Закони країни також суворо контролюють фінансування політичних кампаній, благодійні внески та вимагають обов'язкової фінансової звітності.

Корупційним злочином у Японії вважається, зокрема, коли політик за винагороду просуває інтереси третіх осіб, впливаючи на рішення інших державних органів. Важливе місце в антикорупційній стратегії займає кадрова політика: службовцям забезпечуються гідні умови праці та висока зарплата, що сприяє доброчесності. Поведінкові стандарти посадових осіб чітко зафіксовані у законодавстві та підзаконних актах, що мінімізує можливість подвійного трактування норм [55].

Ключовими пріоритетами японської антикорупційної політики є:

1. впровадження економічних механізмів запобігання корупції, таких як фінансова прозорість політичних організацій;
2. створення сучасного інституту публічної служби із високими стандартами праці;
3. активне залучення громадськості до контролю за державними інституціями [6].

Деякі теоретики вважають, що корупцію можна подолати виключно через авторитаризм і репресії. Однак приклад Китаю демонструє зворотне. Незважаючи на суворі покарання, включно з масовими публічними розстрілами чиновників (близько 10 тисяч за період з 2003 до 2015 року) і багаторічні терміни ув'язнення для понад 120 тисяч осіб [30], Китай займає лише 76 місце у глобальному Індексі сприйняття корупції за 2024 рік [4]. Це свідчить про те, що репресивні методи не гарантують викорінення корупції.

Як свідчать офіційні міжнародні дані, одні лише репресивні заходи не дають очікуваного результату: кількість хабарників зменшилася незначно, натомість суми хабарів зросли через «ризик підвищеної відповідальності». Демократичний режим хоч і не забезпечує повної ліквідації корупції, однак створює передумови для її виявлення та боротьби з нею. Саме демократичні цінності, як-от свобода слова та політична конкуренція, відкривають можливості для поширення інформації про корупційні прояви та сприяють створенню незалежних громадських комісій.

Показовим прикладом є Південна Корея, де у Сеулі з 1999 року діє програма «OPEN». Вона забезпечує прозорий контроль за розглядом заяв громадян чиновниками міської адміністрації. За словами О. В. Жура, програма усуває необхідність особистого контакту громадян із чиновниками, що суттєво знижує ризик хабарництва й відновлює довіру громадськості [6].

Ще більш вражаючим є досвід Сінгапуру, який у 2024 році посів 3 місце у світовому антикорупційному рейтингу [4]. У цій країні успішна боротьба з корупцією базується на усуненні або мінімізації чинників, що сприяють виникненню корупції. Основні засади антикорупційної політики Сінгапуру включають: притягнення до відповідальності як тих, хто дає хабарі, так і тих, хто їх отримує; невідворотність покарання за корупційні злочини разом із громадським осудом; чітке розмежування професійних обов'язків та особистих інтересів публічних службовців; утвердження верховенства права завдяки ефективній роботі судової системи; прозорі механізми прийняття управлінських рішень; добір службовців виключно за професійними якостями, без урахування родинних зв'язків; формування образу непідкупності службовців шляхом негайного звільнення за корупційні діяння; гідну оплату праці держслужбовців на рівні кваліфікованих працівників приватного сектору; зменшення адміністративних бар'єрів для розвитку економіки; обов'язкову щорічну декларацію активів держслужбовців із можливістю ретельної перевірки джерел їх походження.

Інституційна складова відіграє ключову роль у механізмі боротьби з корупцією в Сінгапурі. Центральною ланкою антикорупційної системи є Бюро з розслідування корупції, яке діє на засадах політичної та функціональної незалежності. Бюро відповідальне за запобігання та протидію корупції як у публічній, так і в приватній сферах, здійснюючи досудове розслідування, проведення слідчих заходів і розробку превентивних механізмів [50].

До основних завдань Бюро належить моніторинг випадків зловживання службовими повноваженнями, публічне інформування про такі порушення та ініціювання службових розслідувань для притягнення винних осіб до

відповідальності. Крім того, установа аналізує існуючі підходи до боротьби з корупцією, розробляє нові методики та виявляє слабкі місця в управлінських процесах, які можуть сприяти виникненню корупції. У разі виявлення ризиків, Бюро рекомендує керівникам відповідних органів вживати заходів для їх усунення [56].

Варто зазначити, що Бюро з розслідування корупції має нетипові для класичних правоохоронних органів повноваження: воно може затримувати осіб, підозрюваних у корупційних злочинах, а також проводити обшуки без попереднього рішення суду. Підхід до слідчих дій передбачає не тільки перевірку діяльності безпосередньо підозрюваного, а й аналіз фінансових операцій його родичів, поручителів, банківських та інших фінансових рахунків. Бюро також має право розслідувати супутні правопорушення, пов'язані зі справами про корупцію [52].

Аналіз антикорупційної політики країн Азії – зокрема Японії, Південної Кореї, Сінгапуру та Китаю – демонструє, що ефективна боротьба з корупцією можлива лише за умови комплексного підходу. Вона має включати як превентивні заходи (гідна оплата праці, прозорість управління, громадський контроль), так і невідворотну відповідальність за корупційні правопорушення. Особливо результативним виявився досвід Сінгапуру, де боротьба з корупцією базується на верховенстві права, доброчесному державному управлінні, високих етичних стандартах та незалежних антикорупційних інституціях. У свою чергу, кейс Китаю ілюструє обмеження суто репресивного підходу без належних демократичних механізмів.

Ці приклади можуть стати орієнтиром для удосконалення української антикорупційної стратегії, зокрема в частині цифровізації процесів, підвищення прозорості, незалежності правоохоронних структур та посилення ролі громадськості.

3.4. Можливості впровадження зарубіжного досвіду антикорупційної діяльності в Україні

Питання подальших кроків у протидії корупції в Україні залишається відкритим. У цьому контексті доцільно звернутися до європейського досвіду, щоби адаптувати найефективніші принципи до українських реалій.

Передусім важливо забезпечити політичну волю, сприятливий суспільний контекст і зовнішній тиск. Як приклад, Естонія не створювала окремих антикорупційних органів, проте завдяки рішучості влади та змінам після розпаду СРСР змогла ліквідувати корумповані радянські структури. Прихід молодого покоління управлінців, підкріплений економічним зростанням, високими зарплатами держслужбовців, створив умови для чесного державного управління [1].

Європейський досвід доводить, що наявність антикорупційного органу не гарантує ефективної боротьби з корупцією. Наприклад, в Естонії функціонувала лише міжвідомча програма «Відкрита держава», яка охоплювала кілька міністерств і виявилася достатньо ефективною. Проте у країнах із високим рівнем корупції створення незалежних структур все ж є виправданим. Для їх ефективності необхідно дотримуватися кількох ключових принципів:

Автономність. Органи мають бути незалежними від політичного тиску. У Литві, наприклад, голову Спеціальної служби розслідувань призначають президент і парламент, а звітність здійснюється перед обома інституціями.

Повноваження. Ефективні антикорупційні органи мають розслідувати справи і мати доступ до простих механізмів отримання повідомлень про корупцію, включаючи захист викривачів та анонімність звернень.

Контроль за деклараціями. Багато європейських країн, зокрема Латвія й Литва, здійснюють контроль за активами та доходами високопосадовців. Це дозволяє зосередитись на зонах підвищеного ризику, таких як держзакупівлі, митниця чи податкова служба.

Превентивна діяльність. До ефективних заходів належать аналіз державної політики, моніторинг законодавства та оцінка ризиків. Антикорупційні органи можуть подавати пропозиції щодо вдосконалення нормативної бази.

Створення окремих антикорупційних судів – не обов’язкова умова, але можливе рішення для країн із низьким рівнем довіри до правосуддя. Альтернатива – реформування всієї судової системи з впровадженням інноваційних інструментів, таких як прослуховування, спільні слідчі групи та залучення експертів з різних сфер.

Держслужба залишається найбільш вразливою до корупційних проявів. У країнах ЄС, зокрема у Литві, створюють внутрішні антикорупційні відділи в кожному органі влади. Також важливо забезпечити ефективну координацію між усіма структурами, які ведуть боротьбу з корупцією – як у країнах із спеціалізованими органами, так і без них [2].

Імплементація європейського досвіду має ґрунтуватися на поєднанні політичної волі, автономності інституцій, аналітичної та превентивної роботи, якісного судового контролю, а також належної координації та підтримки ресурсами.

Аналіз досвіду країн Азії дозволяє виокремити низку корисних практик для вдосконалення української антикорупційної системи:

1. Лише репресивні заходи не здатні викоринити корупцію без дієвих механізмів запобігання.
2. Необхідно забезпечити безвідворотність покарання за корупцію.
3. Варто впровадити модель зарплатної прив'язки службовців до рівня доходів приватного сектору.
4. Доцільним виглядає досвід суттєвого підвищення зарплат топ-чиновникам за умов скасування пільг та привілеїв (житло, службовий транспорт, охорона тощо).
5. Принцип обмеження особистого контакту чиновників із громадянами та прозорість процедур є критичними для зниження рівня корупції.

Таким чином, досвід країн Азії може стати цінним орієнтиром для реформування антикорупційної політики в Україні.

На наш погляд, удосконалення правового регулювання у сфері запобігання корупції має базуватися на кількох ключових напрямках:

1. Модернізація законодавчого підґрунтя діяльності правоохоронних органів з урахуванням європейських норм: це включає приведення кримінального права та кримінального процесу у відповідність до стандартів і рекомендацій Ради Європи, оптимізацію структури та чисельності силових органів, усунення дублювання їх функцій, підвищення професійного рівня персоналу та імплементацію міжнародних демократичних принципів у щоденну роботу.

2. Законодавче забезпечення ефективного громадського контролю за діями правоохоронних структур та органів влади у сфері антикорупційної діяльності.

3. Інституалізація регулярних соціологічних досліджень, спрямованих на виявлення рівня поширення корупції в різних соціальних групах і регіонах України, що дозволить здійснювати якісний моніторинг ефективності дій антикорупційних органів.

4. Створення сучасної Національної антикорупційної стратегії, яка базуватиметься на новітніх наукових підходах, соціологічних даних, а також на практиках і рекомендаціях міжнародних організацій, сформованих на основі оцінювання стану боротьби з корупцією в країні.

5. Розробка Державної програми запобігання корупції, яка б забезпечила реалізацію Національної стратегії на практиці.

6. Запровадження багаторівневої системи аналізу корупційних ризиків у законодавчій діяльності, що має охоплювати: самостійне оцінювання ініціатором законопроекту, офіційну експертизу відповідними підрозділами перед ухваленням нормативного акта, а також незалежну громадську оцінку через відкритість процесу нормотворення.

Для адаптації українського законодавства до міжнародних стандартів необхідні комплексні підготовчі дії, зокрема: стабілізація економіки; зростання добробуту населення; удосконалення системи соціальної підтримки; формування правової культури та свідомості громадян; реформа охорони здоров'я; трансформація освітньої сфери на основі академічної доброчесності; зменшення безробіття та підвищення зарплат; безперервне оновлення національного законодавства відповідно до стандартів ЄС.

Отже, Україні найбільше підходить комбінований досвід країн Європи та Азії, з перевагою на користь європейського підходу, адаптованого під наші реалії та посилений технологічними рішеннями, зокрема естонської та сінгапурської моделі. Скорочення рівня корупції в Україні стане реальним лише за умови ретельного аналізу та впровадження в національну практику ефективного досвіду провідних держав у сфері протидії цьому негативному явищу, насамперед – шляхом адаптації та застосування політичних, правових і організаційних інструментів, які вже довели свою результативність за кордоном.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дозволило виконати визначені завдання, досягти поставленої мети та сформулювати висновки, зокрема:

1. Розкрито сутність поняття «корупція», визначено її основні види та форми прояву. Нами було визначено, що корупція є складним, багатограним соціально-правовим явищем, що виникає на перетині владних повноважень та приватних інтересів. Її суть полягає у зловживанні службовим становищем з метою отримання неправомірної вигоди, що проявляється у формі хабарництва, підкупу, незаконного лобіювання, зловживання впливом тощо. Серед основних видів корупції виокремлюють побутову (дрібну), адміністративну (в органах влади), політичну (на найвищих щаблях управління) та корпоративну (у бізнес-середовищі). За формами прояву вона може бути як явною, так і прихованою, індивідуальною чи системною, прямою або опосередкованою.

Виявлено, що у сучасних українських реаліях корупція є однією з ключових загроз державності, оскільки деструктивно впливає на легітимність влади, правову культуру громадян, економічну стабільність і ефективність національної безпеки. Її подолання неможливе без чіткого усвідомлення сутності цього явища, виявлення структурних особливостей та формування цілісної антикорупційної політики, яка має ґрунтуватися на прозорості, невідворотності покарання, суспільному контролю та міжнародному досвіді.

2. Визначено, що проблема корупції в органах публічної влади є результатом сукупності глибоко вкорінених причин, які мають прояви на різних рівнях суспільного життя. Політична закритість, недостатня прозорість у прийнятті рішень, повільний розвиток механізмів публічного врядування та слабка антикорупційна політика створюють сприятливе середовище для зловживання владою. Економічні труднощі, зокрема непрозорість у сфері ліцензування, приватизації, а також низький рівень матеріального забезпечення державних службовців, підсилюють схильність до корупційних дій.

Недосконалої правової системи, що сприяє поширенню корупції зумовлюють: нечітке законодавство, відсутність визначених механізмів відповідальності та декларативний характер контролю лише сприяють зловживанням. Не менш загрозливими є організаційні фактори, зокрема відсутність належного регламенту посадових обов'язків та проникнення в державну сферу осіб з сумнівними зв'язками. На тлі цих чинників особливу увагу слід звернути на соціально-психологічні аспекти – зниження рівня правової культури громадян, байдужість або толерантність до корупційних проявів, що ускладнює ефективну боротьбу з цим явищем.

3. Узагальнивши міжнародні правові документи, які регламентують антикорупційну діяльність нами було встановлено, що боротьба з корупцією давно вийшла за межі внутрішньої політики окремих держав і набула глобального виміру. У сучасних умовах корупція розглядається не лише як правопорушення, а як системна загроза демократичному розвитку, економічній стабільності та національній безпеці країн усього світу. Міжнародні конвенції, зокрема Цивільна та Кримінальна конвенції Ради Європи, а також Конвенція ООН проти корупції, закладають загальновизнані принципи та стандарти, на яких повинна будуватися ефективна антикорупційна політика. Їхні положення охоплюють як превентивні заходи (розробка кодексів етики, прозорість у діяльності посадовців, створення механізмів декларування активів), так і кримінальне переслідування корупційних злочинів, включно з екстрадицією, міжнародною правовою допомогою та поверненням активів.

Окремої уваги заслуговує вимога ефективного впровадження антикорупційної політики та її постійного удосконалення на основі оцінки дієвості прийнятих заходів. Особливий наголос зроблено на активному залученні громадянського суспільства до антикорупційних ініціатив, що посилює легітимність і прозорість таких процесів.

4. З'ясовано потенціал основних антикорупційних індексів як інструменту оцінки ефективності антикорупційної політики. Аналіз основних показників антикорупційних індексів засвідчує їхню вагому роль у формуванні

сучасної системи оцінювання ефективності антикорупційної політики. Такі інструменти, як Індекс сприйняття корупції, Глобальний барометр корупції, Індикатори управління Світового банку, Індекс Верховенства Права, Індекс відкритості бюджету та Індекс ризику корупції, забезпечують всебічну картину корупційного середовища у країнах та дозволяють здійснювати порівняльний аналіз міждержавного досвіду. Вони не лише фіксують рівень корупції, а й стимулюють держави до прозорішого та підзвітного управління, сприяючи реформам і підвищенню ефективності інституцій.

У контексті України, динаміка змін у міжнародних рейтингах демонструє як позитивні зрушення, так і виклики, що залишаються актуальними в умовах війни та реформ. Глибоке розуміння результатів таких індексів та їх інтеграція в державну політику створює підґрунтя для цілеспрямованих дій у боротьбі з корупцією, укріплення верховенства права та відновлення довіри громадян до влади.

5. Визначено завдання провідних міжнародних організацій у сфері протидії корупції. Провідні міжнародні організації відіграють ключову роль у глобальній боротьбі з корупцією, виступаючи джерелом міжнародно-правових норм, джерелом фінансової та технічної підтримки, а також ініціатором моніторингу та оцінювання результативності антикорупційної політики. ООН, ОЕСР, Світовий банк, МВФ та інші інституції формують універсальні підходи, які закладають основи для прозорого, підзвітного і ефективного державного управління. Водночас ефективність таких зусиль значною мірою залежить від здатності адаптувати міжнародні стандарти до національних реалій і забезпечити належну координацію між усіма учасниками процесу — від державних структур до громадських ініціатив. Саме поєднання глобальних зусиль із локальним досвідом і контекстом може забезпечити стійкий прогрес у подоланні корупції та зміцненні економічної безпеки.

6. Узагальнено досвід антикорупційної політики країн Європи, США, Канади та держав Азії. Сукупний досвід успішних держав свідчить про те, що ефективна боротьба з корупцією вимагає системного, багаторівневого підходу,

заснованого на політичній волі, прозорості, підзвітності та активній участі громадянського суспільства. Європейські держави, як-от Італія, Естонія, Литва, Латвія, Ірландія та Австрія, демонструють важливість поєднання демократичних інституцій, свободи ЗМІ, цифровізації державного управління та незалежності судової влади. Наприклад, досвід Естонії підтверджує, що цифрові інструменти можуть істотно зменшити ризики зловживань, а Італія виявила ефективність у правовому переслідуванні корупціонерів через спеціалізовані органи.

У США антикорупційна стратегія ґрунтується на жорсткому регулюванні лобізму, активній ролі незалежних слідчих органів, відкритості даних та силі громадської думки, а у Канаді на чітко прописаних етичних нормах для посадовців, прозорості закупівель і механізмах захисту викривачів. Держави Азії, зокрема Сінгапур, Гонконг, Південна Корея та Японія, демонструють приклади надзвичайної рішучості у створенні спеціалізованих антикорупційних органів, підвищенні заробітної плати держслужбовців, жорстких покараннях за порушення й послідовному формуванні культури нетерпимості до корупції.

Усі ці приклади доводять, що боротьба з корупцією можлива навіть у країнах з різним історичним минулим і культурними особливостями. Спільними знаменниками є політична рішучість, функціонуюча демократія або авторитетні інститути контролю, ефективна комунікація між владою та громадянами, а також постійне оновлення механізмів протидії викликам.

7. З'ясовано можливості впровадження зарубіжного досвіду антикорупційної діяльності в Україні. Встановлено, що для України найбільш прийнятною є комбінована модель, що поєднує європейські принципи ефективного державного управління з азійською дисципліною, технологічними інноваціями та жорсткими, але прозорими механізмами контролю. Особливо цінним для України є досвід Естонії, яка демонструє приклад ефективної цифровізації, високої політичної волі та залучення молодих управлінців. Водночас елементи азійських моделей – такі як підвищення рівня оплати праці держслужбовців, обмеження прямих контактів між чиновниками й

громадянами, а також сувора невідворотність покарання – можуть стати потужним додатком до європейських підходів.

Для впровадження цього досвіду в Україні необхідно дотримуватись кількох умов: послідовна політична воля, інституційна автономія антикорупційних органів, належне фінансування, прозора кадрова політика, а також широка просвітницька кампанія з формування правової культури. Ефективність боротьби з корупцією буде досягнута лише за умови системної модернізації правової та управлінської інфраструктури, вдосконалення соціальних інститутів та забезпечення громадського контролю.

Отже, подальші кроки України мають ґрунтуватися на адаптації перевірених міжнародних практик до національного контексту, створенні сучасної антикорупційної стратегії, впровадженні інноваційних технологій і формуванні нової культури доброчесності. Це не тільки підвищить ефективність антикорупційної політики, а й сприятиме зміцненню довіри громадян до держави та її інституцій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Johannsen I. And hilmer pedersenk. For the common good: combating corruption in new eu member. States journal of comparative politics. Vol 4, № 1, January 2011. URL: <https://www.jofcp.org/assets/jcp/JCP-January-2011.pdf> (дата звернення: 04.03.2025)
2. Legal information. URL: <https://www.stt.lt/en/legal-information/4974> (дата звернення: 04.03.2025)
3. Pisano R. The Anti-Bribery and Anti-Corruption Review: Italy. The Law Reviews. 10 December 2021. URL: <https://thelawreviews.co.uk/title/the-anti-bribery-and-anti-corruption-review/italy> (дата звернення: 25.04.2025)
4. Transparency International Official Page. Available at. URL: <https://www.transparency.org/en/cpi/2024> (дата звернення: 25.04.2025)
5. Антикорупційна політика ЄС: ключові елементи, орієнтація на сталий розвиток, уроки для України: навчальний посібник. Суми: Інститут стратегій інноваційного розвитку і трансферу знань, 2023. 270 с.
6. Баскакова Ю.В., Гаврилюк В. М., Качанова П. В., Усатий Г. О.; упоряд. О. В. Жур. Відповідальність за корупційні діяння, правові засади відшкодування збитків, завданих внаслідок їх вчинення: навчально-методичні матеріали: НАДУ, 2013. 108 с.
7. Білинська Л. В. Корупція як соціальне, психологічне і моральне явище. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Юриспруденція*. 2013. Вип. 6-1(1). С. 140
8. Бусел В. Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та CD). Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. С. 275.
9. Возний А. А. Реальні причини топ-корупції в Україні та нереальні способи протидії їй. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі: матеріали IV Міжнар. наук.- практ. конф. (Київ, 12 груд. 2019 р.)* : у 2 ч. / ред. кол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2019. Ч. 1. С. 10. URL:

<https://www.naiu.kiev.ua/pravova-prosvita/osnoviantikorupciynogo-zakonodavstva-ukrayini/naukovi-statti-ta-tezi-z-antikorupciynoyi-tematiki/materiali-ivmizhnarodnoyi-naukovo-praktichnoyi-konferenciyi.pdf>. (дата звернення: 25.04.2025)

10. Возний В. І. Антикору́пційна політика в Україні: навчально-методичний посібник. Тернопіль: ТНЕУ, 2013. С. 38. URL: <http://dspace.tneu.edu.ua/retrieve/14165/%D0%9F%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%BA.pdf>..(дата звернення: 28.04.2025)

11. Гаращук В. М., Мухатаєв А. О. Актуальні проблеми боротьби з корупцією в Україні : монографія. Харків : Право, 2010. С. 75–81.

12. Гулак О. В., Курило В.І., Дубчак Л. М. До питання про шляхи подолання корупції в Україні. *Право та державне управління*. 2021. № 1. С. 196–201. DOI: <https://doi.org/10.32840/pdu.2021.1.29> (дата звернення: 15.04.2025)

13. Дмитрієв Ю. В. Корупційні ризики у діяльності осіб, уповноважених на виконання функцій держави. *Вісник «Право знати все про податки і збори»*. 2015. № 14. С. 35–36.

14. Запобігання і протидія проявам корупції як елемент модернізації системи державної служби. Івано-Франківський центр науки, інновацій та інформатизації. Івано-Франківськ: 2012. 237 с.

15. Запобігання корупції / за загальною редакцією Б. М. Головкина. Вид-во «Право». 296 с. 2019.

16. Запобігання та виявлення корупції. URL: <http://kpnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/05/zapobigannya-taviyavlennya-koruptsiyi.pdf>. (дата звернення: 05.04.2025)

17. Звіт «Люди та корупція: Європа та Центральна Азія». URL: <https://www.transparency.org/en/gcb/europe-and-central-asia/europe-central-asia-2016> (дата звернення: 25.04.2025)

18. Інформаційна сторінка Державного департаменту США щодо органів протидії корупції. URL:

<https://www.state.gov/anticorruption/organizations/index.htm>(дата звернення: 23.03.2025)

19. Інформаційна сторінка на офіційному сайті Комітету з аналізу безпеки Канади. URL: https://web.archive.org/web/20050411032722/http://www.sirc-csars.gc.ca/index_e.html. (дата звернення: 20.04.2025)

20. Інформаційна сторінка на офіційному сайті Управління урядової етики США. URL: <https://www.oge.gov/web/oge.nsf/About+OGE/>. (дата звернення: 25.04.2025)

21. Кальман О. Г. Місце і значення соціально-правового контролю в системі заходів протидії корупції в Україні. *Відповідальність посадових осіб за корупційну діяльність* : зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. семінару. Харків: НЮА ім. Ярослава Мудрого, 2003. С. 149.

22. Канада: окремі програми боротьби з корупцією. Уряд Канади від 6 червня 2014 року. URL: <https://www.unodc.org/documents/corruption/Best%20Practices/Canada%20Best%20Practices%20to%20Fight%20Corruption.pdf>. (дата звернення: 01.05.2025)

23. Карпенко М. І., Пашковський В. В. Сучасні ознаки корупційної злочинності та їх зміст. *Юридична наука*. 2013. № 5. С. 55.

24. Комісарчук Ю. А., Франчук В. І. Корупція: теоретико-методологічні засади дослідження. Львів, 2011. С. 7.

25. Конвенція ОЕСР про боротьбу з хабарництвом. Офіційний сайт Організації Економічного Співробітництва та Розвитку. URL: <https://www.oecd.org/corruption-integrity/explore/oecd-standards/anti-bribery-convention/> (дата звернення: 27.03.2025).

26. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції: міжнародний документ від 31.10.2003 р. URL: https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_c16(дата звернення: 25.04.2025)

27. Кримінальна конвенція РЄ про боротьбу з корупцією від 27 січня 1999 р. (ратифіковано із заявою законом № 252-У від 18 жовтня 2006 р.) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_101(дата звернення: 30.04.2025)

28. Марушко Н., Шевченко Н. Індикатор оцінки рівня корупції в Україні: Глобальний вимір. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ (серія економічна)*. 2024. № 1. С. 43–52. URL: <https://doi.org/10.32782/2311-844x/2024-1-6> (дата звернення: 24.04.2025).

29. Мендельсон Ф. Звіт щодо протидії хабарництву в Канаді. 2013. 328 с. URL: http://www.blakesfiles.com/Articles/2013_Blakes_Law_Firm_Anti-Corruption_Review.pdf. (дата звернення: 25.03.2025)

30. Мізрах І. А. Сім найоригінальніших методів боротьби з корупцією. Антикорупційний портал. URL: <https://www.acrc.org.ua/ua/news-andevents/articles/all/7-najoriginalnishix-metodivborotbi-z-korupczieyu.html> (дата звернення: 15.04.2025).

31. Невмержицький Є. В. Корупція в Україні: причини, наслідки, механізми протидії : монографія. Акад. прокуратури України. Київ: КНТ, 2008. С. 128.

32. Новак А. М. Феномен корупції в системі публічного управління: сучасний зміст та методологічні засади дослідження. *Публічне адміністрування: теорія та практика*. 2018. вип. 1(19). С. 8–9.

33. Офіційна сторінка Corruption Risk Index (Індекс ризику корупції). URL: <https://www.countryrisk.io/> (дата звернення: 20.04.2025)

34. Офіційна сторінка Open Budget Index (Індекс відкритості бюджету). URL: <https://internationalbudget.org/> (дата звернення: 23.04.2025)

35. Офіційна сторінка Rule of Law Index (Індекс Верховенства Права). URL: <https://worldjusticeproject.org/> (дата звернення: 23.04.2025)

36. Офіційна сторінка World Bank (Світовий Банк) . URL: <https://www.worldbank.org/ext/en/home> (дата звернення: 25.04.2025)

37. Офіційний сайт Організації Економічного Співробітництва та Розвитку. Центр антикорупції та доброчесності. URL: <https://www.oecd.org/corruption-integrity/> (дата звернення: 27.03.2025).

38. Офіційний інтернет-сайт прокуратури республіки Естонії. Про прокуратуру. URL: <http://www.prokuratuur.ee/ru/oprokurature> (дата звернення: 12.03.2025)

39. Офіційний сайт Антикорупційного блоку провінції Квебек у Канаді. URL: <https://www.црас.gouv.qc.ca/>(дата звернення: 25.04.2025)

40. Офіційний сайт Генерального ревізора Канади. URL: http://www.oag-bvg.gc.ca/internet/English/admin_e_41.html.(дата звернення: 15.04.2025)

41. Пахолок В. М. Російська військова агресія в Україні як складова глобальних безпекових ризиків. *Демократичні трансформації в державах Центрально-Східної Європи та Україні в умовах викликів та загроз* : збірник матеріалів Всеукр. наук.-практ. конференції (Світязь, 17–18 травня 2024 р.) / за заг. ред. В. І. Бортнікова, В. В. Бусленка. Луцьк : Вежа-Друк, 2024. 160 с. URL: https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/26863/3/dem_transf113-117.pdf

42. Побережний В. В. Сутність та причини корупції в системі органів державної влади. *Державне управління: теорія та практика*. 2010. № 2. С. 1.

43. Попередження злочинності та кримінальне правосуддя у контексті розвитку: реалізації та перспективи міжнародного співробітництва. Практичні заходи боротьби з корупцією: Резолюція ООН від 07 верес. 1990 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_785#Text. (дата звернення: 25.03.2025)

44. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовт. 2014 р. № 1700-VII. Відомості Верховної Ради України. 2014. № 49. Ст. 2056. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>(дата звернення: 08.04.2025)

45. Про корупцію іноземних державних службовців: Закон Канади в редакції від 31.10.2017. URL: <https://laws-lois.justice.gc.ca/PDF/C-45.2.pdf>(дата звернення: 25.04.2025)

46. Рекомендація Ради громадської доброчесності ОЕСР. Офіційний сайт Організації Економічного Співробітництва та Розвитку. URL: <https://www.oecd.org/corruption-integrity/explore/oecd-standards/integrity-recommendation/> (дата звернення: 17.04.2025)

47. Роуз-Екерман Сьюзен. Корупція та урядування. Причини, наслідки та зміни / пер. з англійської С. Кокізюк, Р. Ткачук. Київ : «К.І.С.», 2004. С. 79.

48. Секція щодо шахрайства в річному звіті в США. 2018. 22 с. URL: <https://www.justice.gov/criminal-fraud/file/1123566/download>. (дата звернення: 25.04.2025)

49. Україна в Індексі сприйняття корупції – 2024. URL: <https://cpi.ti-ukraine.org/> (дата звернення: 18.04.2025).

50. Скомаров О. В. Досвід Сінгапуру та Гонконгу щодо функціонування спеціальних антикорупційних органів та можливість його застосування в Україні. *Актуальні проблеми правознавства*. 2016. Вип. 4. С. 92-93

51. Сташис В. Проблеми боротьби з організованою злочинністю і корупцією в Україні. *Вісник Академії правових наук України*. Харків, 2001. Вип. 2. С. 165.

52. Стельмах О. В. Боротьба з корупцією: досвід Сінгапуру і Грузії. URL: http://www.vichnaukraina.org.ua/index.php?option=com_content&view=section&layout=blog&id=7&Itemid=62 (дата звернення: 05.04.2025).

53. Хаванов А. В. Роль міжнародних організацій у зміцненні антикорупційної політики та економічної безпеки. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2024. № 3 (12). С. 118–121. URL: <https://doi.org/10.32782/dees.12-20> (дата звернення: 24.04.2025).

54. Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією: ратифікована Законом України від 16 берез. 2005 р. № 2476-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_102#Text. (дата звернення: 24.03.2025).

55. Чепелюк В. М. Досвід зарубіжних країн у боротьбі з корупцією. *Антикорупційний вісник «Ваша надія»*. URL: <http://uspishnaukraina.com.ua/strategy/69/244.html> (дата звернення: 27.03.2025)

56. Шатрава С. О., Чишко К. О. Зарубіжний досвід запобігання та протидії корупції в країнах Азії та перспективи його використання в Україні.

Держава та регіони. Серія: Право. 2023. № 1(79). С. 348–353.
DOI: <https://doi.org/10.32840/1813-338X-2023.1.57>

57. Якімова С.В. Сучасні ознаки корупційної злочинності та їх зміст. *Науковий вісник ЛДУВС. 2010. № 3. С. 295.*

58. Які є форми і види корупції? URL: <https://buhgalter.com.ua/news/zapobigannya-ta-protydiya-koruptsii/yakiye-formi-ta-vidi-koruptsiyi/> (дата звернення: 28.03.2025)

59. Яковенко С. Б. Сутність корупції та її класифікація. *Держава та регіони. Серія: Державне управління. 2017. № 1. С. 109–114.*